

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΕΡΓΕΙΟΝ ΝΕΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

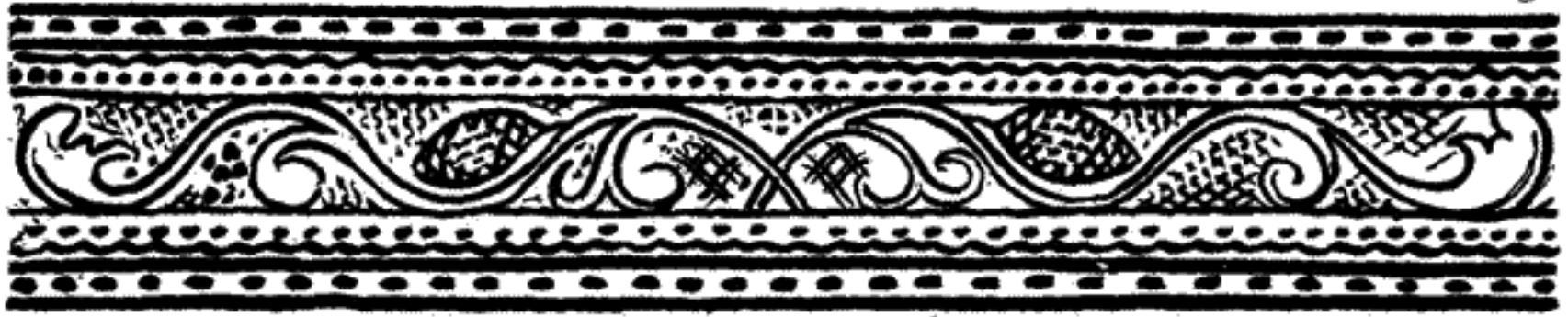
ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1954

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΕΡΓΕΙΟΝ ΝΕΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ο ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΟΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

Εύκολα κρίνεται κ' επικρίνεται ένα έργο κ' ένας χαρακτήρας, σαν τὸ έργο και τὸ χαρακτήρα τοῦ Ψυχάρη. Πρῶτα γιὰ ξέναν εἰδικὸ λόγο, ὁ Ψυχάρης ὡς γλωσσολόγος και γραμματικὸς ἀπηχεῖ τὴ στεγνὴ μεθοδολογία τοῦ θετικισμοῦ και τοῦ ἐπιστημονισμοῦ τοῦ περασμένου αἰῶνα, δηλαδή ἰδέες ποὺ σήμερα δὲν πείθουν οὔτε ἐνθουσιάζουν. ὁ Ψυχάρης ὡς λογοτέχνης και κριτικὸς εἶχεν ἀξιῶσεις πολὺ μεγαλύτερες ἀπὸ τὶς τραγματικές διαστάσεις του και συχνὰ ὑπῆρξε μεροληπτικὸς και ἀδικος, ἀκόμη και ἀπέναντι σὲ φίλους του· ὁ Ψυχάρης τέλος ὡς ἄνθρωπος εἶχεν ἕνα πλῆθος ἐλαττώματα και ὅταν τὸν γνώριζε κανεὶς ἀπὸ πολὺ κοντά, ὄχι σπάνια ἔφευγε ἀπογοητευμένος.

Ἐπειτα γιὰ ἕνα λόγο γενικότερο: εἶναι ἡ μοίρα τῶν ἀνθρώπων ποὺ μὲ πάθος ἐπεμβαίνουν, μιὰν ὀρισμένη στιγμή τῆς ἱστορίας, στὴ ροὴ τῶν γεγονότων, και μὲ τὴ δράση τους φέρνουν θετικὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ και ἀναταραχὴ μεγάλη, γρήγορα νὰ ὑπερφαλαγγίζονται ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς μεταβολές ποὺ ἀγωνίστηκαν νὰ ἐπιφέρουν, κ' ἔτσι εὐκολα μπορεῖ πιά ὁ καθένας, ἀφοῦ τὸ έργο ἔχει συντελεσθεῖ, νὰ ἐλέγχει τὶς ἀρχές ποὺ τὸ γέννησαν ἢ τὴν τακτική ποὺ μεταχειρίστηκε γιὰ νὰ ἐπιβληθεῖ. Πάντοτε φαίνονται εὐκολα τὰ πράγματα ποὺ ἔχουν ἤδη γίνει και πολὺ εὐκολώτερα ἐλέγχει κανεὶς τοὺς ἄλλους ποὺ πράττουν, ἀπὸ τὸ ν' ἀποφασίσει νὰ πράξει ὁ ἴδιος. Ἡ κριτικὴ τῶν ἀνθρώπων τῆς δράσης, τῶν μαχητικῶν ἀνθρώπων, ποὺ μόνον στὸν ἀγῶνα γνωρίζουν και ἀναγνωρίζουν τὸν ἑαυτὸ τους (και τέτοιος ὑπῆρξε ὁ Ψυχάρης), συχνότατα λησμονεῖ ἕνα ἀξίωμα ποὺ θάπρεπε νὰ τὸ ἔχει πάντοτε ἔμβλημα τῆς: ὅτι μόνον ὁποῖος δὲν κάνει τίποτα, δὲν κάνει και λάθη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι δὲν χρειάζομαστε κριτικὴ δεινότητα γιὰ νὰ ἐξιχνιάσουμε τὰ σκοτεινὰ σημεῖα, τὶς ἀδυναμίες και τὰ χάσματα σ' ἕνα έργο και σ' ἕνα χαρακτήρα τόσο σύνθετο και ἀδρό, ὅσο εἶναι τὸ έργο και τὸ πρόσωπο τοῦ Ψυχάρη. Μόνα τους θὰ βγοῦν τὰ ἐλαττώματα γιὰ νὰ μᾶς προὔπανθήσουν, ὅταν ξεκινήσουμε γιὰ νὰ τὰ βροῦμε. Ἀλλὰ ὁ ἱστορικὸς πρέπει νὰ ἔχει ἕνα προσὸν μεγαλύτερο ἀπὸ

τὴν κριτικὴν ὀξυδέρκεια. Τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης. Και αὐτὸ νὰ τὸν ὀδηγεῖ στὶς ἀξιολογήσεις του.

Ὅταν μὲ τὸ πρίσμα τοῦτο ἀντικρίσουμε τὴ συμβολὴ τοῦ Ψυχάρη στὴν πνευματική μας ἱστορία, θὰ ἰδοῦμε ἀμέσως νὰ διαγράφεται καθαρὰ τὸ μέγεθός της. Νὰ σβήνουν οἱ σκιές και τὸ έργο του νὰ ἐπιβάλλεται στὴν ἐκτίμησή μας μὲ τὶς πολλὲς ἀρετές του: Μὲ τὴ ρώμη, τὸ φῶς και τὴν ἐντιμότητά του.

Ὁ δημοτικισμὸς ὡς αἴτημα ἢ νεοελληνικὴ «παιδεία» (ὁ ὄρος παρμένος στὴ γενικότητά του) νὰ θεμελιωθεῖ ἀπάνω στὰ ζῶντα νὰ στοιχεῖα τοῦ ἐθνικοῦ μας πολιτισμοῦ, ἐπομένως καθολικὸ ἐκφραστικὸ τῆς ὄργανο νὰ κάνει τὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ, ἔχει μακρὰν ἱστορία πρὶν ἀπὸ τὸν Ψυχάρη και δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ πρῶτος διατύπωσε τὶς ἀρχές του. Ἀκόμη και ἡ ἔρευνα ἢ γλωσσολογικὴ ποὺ μὲ τὴ μέθοδο και τὸ κύρος τῆς ἐπιστήμης ἔβαλε μπρὸς νὰ ἐξετάζει τὴ νέα γλώσσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ και νὰ δείχνει πόσο μέσα στὸ παρὸν μας διασώζεται ἡ δύναμη και ἡ λάμψη τοῦ παρελθόντος της, δὲν ἐπερίμενε τὸν Ψυχάρη γιὰ ν' ἀρχίσει τὶς ἀναζητήσεις της· και πρὶν και παράλληλα και ἔπειτ' ἀπ' αὐτὸν ἄλλοι ἐπιστήμονες καταπιάστηκαν μ' αὐτὸ τὸ δύσκολο έργο μὲ ἰσάξια ἢ και μὲ πλουσιότερα, θετικότερα ἐπιτεύγματα ἀπὸ τὰ δικά του.

Κάπου ἄλλοῦ λοιπὸν βρίσκεται ἡ ἀξία του και ὄχι σ' αὐτὰ τὰ δύο σημεῖα, ὅπου συνήθως τὴν τοποθετοῦν. Θὰ τὴ διακρίνομε καθαρὰ, ὅταν νοερά τοποθετηθοῦμε στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ περασμένου και στὰ πρῶτα τοῦ αἰῶνα μας, τότε ποὺ βρόντησε ὁ λόγος του, ἔγκυρος, ὑπεύθυνος, γεμάτος μένος, σαν ἐγερτήριο σάλπισμα γιὰ τὴν ἀφύπνιση τῶν κοιμισμένων δυνάμεων τοῦ ἔθνους, γιὰ τὴν ἀνακαίνιση τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς, μὲ ἔμβλημα: τὴν ἀ λ ἡ - θ ε ι α στὴν πρώτη και κύρια πράξη κάθε πνευματικοῦ ἀνθρώπου, στὴν πράξη τῆς ἔ κ φ ρ α σ η ς. Ζωντανὴ γλώσσα ἐσήμαινε τότε, σημαίνει και τώρα (θὰ σημαίνει πάντα), εἰλικρίνεια στὶς προθέσεις, θετικὴ ἀπόδοση, γενναία και τίμια δουλειά:

«Μή! Μή! Μή! Μή χαλνᾶτε τὴ γλώσσα!» κραυγάζει μέσα στὸ «Ταξίδι» ὁ Ψυχάρης.

«Καταστρέφετε τὴν ἀρχαία καὶ τὴ νέα μαζί. Θέλετε γλώσσα πού νά μοιάζη τόντις μέ τὴν ἀρχαία, πού νά εἶναι ἡ ἴδια γλώσσα; Πάρτε τὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ. Θέλετε ξένη γλώσσα; Πάρτε τὴν καθαρέβουσα! θά δείξη σ' ὄλο τὸν κόσμο, πῶς τόντις χάθηκε ἡ ἀρχαία. Θέλετε νά παίξετε; Θέλετε νοστιμάδες, χωρατάδες καὶ κωμωδίες; Τότες νά γράφετε τὴν καθαρέβουσα! Θέλετε ἐπιστήμη, κόπο καὶ μάθηση; Θέλετε νά πιάσετε σοβαρὴ δουλειά; Νά γράφετε τὴν ἐθνικὴ σας γλώσσα. Ἀπὸ τὴν ἀπόφασή σας θά φανῆ ἂν εἴστε ἡ ἀντρες ἢ παιδιά».

Μέ τοὺς ἀγῶνες τοῦ ὁ Ψυχάρης στάθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ἐκείνης τῆς γενιᾶς (Νικόλαος Πολίτης, Κωστής Παλαμᾶς, Χαρίλαος Τρικούπης εἰναιοὶ ἄλλοι τρεῖς τῆς μεγάλης τετράδας) πού σέ μιᾶν ἐποχὴ κρίσιμη γιὰ τὸ ἔθνος, ἐποχὴ κλονισμοῦ, μαρasmus, «ψευτιάς», ἐμόχθησαν γιὰ νά τοῦ δώσουν συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του, νά στερεώσουν τίς ρίζες του ἀπάνω στὴ ζωντανὴ πραγματικότητα καὶ νά τοῦ ἐμπνεύσουν πάλι πίστη στὸ μέλλον. Γιὰ νά βρεῖ τὸ δρόμο του τὸ Γένος, ἔπρεπε νά ἀποτινάξει τὸ «ψεῦδος» παντοῦ ὅπου τοῦτο εὐδοκίμοῦσε καὶ μέ τὴν παρουσία του δηλητηρίαζε τὴν ἐθνικὴ ζωὴ: τὸ ψεῦδος στὴν ἐπιστήμη, τὸ ψεῦδος στὴ λογοτεχνία, τὸ ψεῦδος στὴν πολιτικὴ, τὸ ψεῦδος στὴ γλώσσα, ν' ἀνοίξει τὰ μάτια του καὶ νά γνωρίσει, νά ἐκτιμῆσει τὴν πραγματικὴ του ὑπόσταση, κ' ἔτσι νά ὀρμήσει πρὸς τὸ μέλλον μέ ἀνανεωμένες δυνάμεις καὶ μέ αἰσιοδοξία. Ἡ καθαρέβουσα ἐρέθιζε τὸν Ψυχάρη καὶ τὸν ἔκανε ξεωφρενῶν, ἀκριβῶς γιὰ τὴν ἔβλεπε σὰν ψεῦδος πού ἐμπόδιζε καὶ ἀπειλοῦσε νά ματαιώσῃ τὴν ἐθνικὴ προκοπή: «Μέ τὴν καθαρέβουσα» γράφει ὁ ἴδιος «λές ὅ,τι θέ-

λεις, φτάνει νά τὸ πῆς ἑλληνικά. Ἄμα ὁ τύπος εἶναι ἀρχαῖος, βλέπεις κ' ἔχουνε τὰ λόγια σου κάτι πού ἀμέσως ἀρέσει· ἀμέσως φαντάζουνε. Οἱ πιὸ μπόσικες ἰδέες σὰ διαμάντι γυαλίζουνε· τὰ πιὸ παρακατιανὰ φρονήματα, μέ τὴν καθαρέβουσα σοῦ φαίνονται μαργαριτάρια»!

Αὐτὴ, κατὰ τὴ γνώμη μου, εἶναι ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ ἐθνικὴ σημασία τοῦ ψυχαρικοῦ ἔργου. Ὅσο περνάει ὁ καιρὸς καὶ ὅσο γίνεται σωστότερη ἡ προοπτικὴ μας γραμμὴ, τόσο καθαρότερα βλέπουμε καὶ πιὸ δίκαια ἐκτιμοῦμε τὴν προσφορὰ τοῦ Ψυχάρη στὸν πνευματικὸ μας πολιτισμὸ. Σήμερα πού πάλι περνοῦμε μιὰ βαθύτερη κρίση καὶ ξανάγινε (στους καλοπροαίρετους ἀνθρώπους) πρόβλημα ἡ γλώσσα μέ τὴν κατασυκοφάντηση τοῦ δημοτικισμοῦ ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς διῶκτες του, μέ τὴ γλωσσικὴ σύγχυση πού ἐπικρατεῖ στὴν παιδεία μας καὶ μέ τὴν ὀλιγοπιστία μερικῶν κατὰ τὰ ἄλλα σοβαρῶν λογοτεχνῶν καὶ ἐπιστημόνων μας, καλὸ εἶναι ὄχι μόνο οἱ νέοι, ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς οἱ προχωρημένοι στὰ χρόνια νά ξαναδιαβάσουμε Ψυχάρη, γιὰ νά καθαρῖσει καὶ νά φωτιστεῖ τὸ μυαλό μας καὶ ἡ ψυχὴ μας νά γεμίσει παληκαριά καὶ πεποίθηση. Ὁ λόγος του θά διαλύσει τίς ἀμφιβολίες μας καὶ θά μᾶς δείξει τὸν μόνον πού ὑπάρχει γιὰ ὄλους μας δρόμο τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐθνικοῦ χρέους:

«Ὅλα μπορεῖτε νά τὰ πῆτε μέ τὴν ἐθνικὴ μας γλώσσα, φτάνει πρῶτα νάχητε νά πῆτε κάτι καὶ νά βρίσκονται δυὸ ἰδέες στὸ κεφάλι σας μέσα· μόνο νά μὴν τὴ μισοξέρετε, νά τολμᾶτε, καὶ νά μὴ φοβᾶστε τὸν κόπο πού θά σᾶς δώσῃ ἡ δουλειά. Ὁ νοῦς κ' ἡ φαντασία ἔχουνε τὴν ἀξία τους· μὰ μὴν ξεχνᾶτε τὴ γραμματικὴ. Τὴ γραμματικὴ πάντα στὸ προσκέφαλο!»

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Ψυχάρης

Γεννημένος στις 3/15 του Μάη

1854

Πεθαμένος στις 29 του Σεφτιέβρη

1929

[Ἀπὸ τὰ κείμενα πού ἔγραψε ὁ ἴδιος ὁ Ψυχάρης καὶ χαραχτήκαν στὸν τάφο του].